

4592

ACC. N.R.

Landskap: Småland Upptecknat av: F. Andersson; Gerward
Härad: Konga Adress:
Socken: Hovmantorp Berättat av: Kyrkov. Karl Nilsson
Uppteckningsår: 1935 Född år 1879 i Ormeshaga Näsgård

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör

Byorganisationen i Ormeshaga by

s. 1 - 85

Sockenorganisation i Hovmantorp.

s. ♀ - 12

Illustrationer till ovanstående

s. 13 - 17

17 sid.
(4 fotov.)

Skriv endast på denna sida!

Gästgivare
År 1830
Västergötland
Mjölk

4592 Ystad Falster Gård
Efter att köptes av Carl Mörner
född 1879 i Ormeshaga
Västergötland

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

T

Sagesmannen omtalade att gården 1723 köptes av kronan. Den har sedan dess i rakt nedstigande led innehafits av samma släkt.

Dokumentariskt är Ormeshaga byorganisation belagd genom åhandlingar daterade 1646. Bystadga, tryckt, Växjö 1816, förefinnes. Handlingarna förvarades förr hos åldermannen. Vid sista byastämman beslöts emellertid, att dessa skulle förvaras i kommunens kassaskåp.

Hos åldermannen lågo handlingarna i en särskild kista kallad åldermannakista. Äldre lantmäterihandlingar samt budkaveln hade också sin plats där.

Bystämman sammanträdde i maj varje år, den s.k. åldermannamötet. Där bestämdes vilka som skulle syna

vägar och gärdesgårdar, hålla tjur och fargalt. Detta sistnämnda tillämpas ännu. Vidare beslutades om hur fisket skulle fördelas. Vid Ronnebyåns utlopp i sjön Rottnen fanns em. ålakista och på byastämman bestämdes hur den infångade ålen skulle fördelas.

I S.Sandsjö hade byn också förr ett gemensamt ålafiske. Det har numera spärlöst försvunnit.

Vidare skulle bystämman utse män med skyldighet att hålla tillsyn över de fattiga. Vidare skulle personer utses "att hålla vakt för tjuvar" /protokoll häröver finnes/.

Alla hemmansägare och arrendatorer kallades till sammanträdet. Kvinnor deltog icke i själva bystämman. Men dagen efter brukade kvinnofolken ha kalas.

Urtima sammansammanträden kunde i visaa fall sammankallas. År 1869 var ett svårt nödår. Då sammankallades byamänner

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
2

och beslöt, att inte något större "läsmöte" skulle få hållas utan att den byaman, som var i tur ~~ekk~~ endast skulle undfärna präst och klockare efter förmåga /protokoll/.

Byastämman sammankallades genom budkavel. Den samlades alltid hos åldermannen. Alltså fanns ingen särskild by-stuga eller annan bestämd plats för samlingen.

Byastämmans ordförande var åldermannen eller någon av byns mest betrodda män. Han hade inget biträde.

Ordförandeskapet gick i tur bland byamännen och innehades ett år. Åldermannen hade inget särksilt utmärkelsetecken på sin värdighet. Han hade vissa skyldigheter ex. att hysa vägförande /protokoll/ och att vara snöplogsfogde, hålla väg- och gärdesgårdssyn.

Inom bystämman fanns ingen partiuppdelning.

Röstningen skedde ^d muntligt. Varje person en röst, även

åldermannen.

Byastämman hade dömande myndighet. Så utdömdes ex. böter för vanvård av gärdesgård på en tre, fyra daler. Några kroppsstraff förekommo inte.

Efter byastämman hölls gille, åldermansgille, som varade i två á tre dagar. Ingen särskild rätt var bruklig. Brännvin saknades dock inte. Denna ädla dryck dricks av vanliga supeglas.

Sagesmannen kände inte till några lekar eller tävlingar i samband med gillet.

Byn hade lertag, vallgator, utjord och oxbete gemensamt. Ett mindre fattighus var också gemensamt. I äldre tider var ocksåvarnen gemensam.

Inga gemensamma arbeten, men vargskall var gemensamt.

De gamla gränderna fick nog regleras då och då.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Men efter 1848 äro de reglerade med lantmätare.

Byn hade förr i tiden en allmänning i Älmeboda. Den använde som oxbete. Den försvann emellertid i början av 1800-talet. Ingenting blev över vid delningen 1848.

Röjning och svedjming skötte var och en för sig.

Först potatis och se'n råg på svedjorna. Detta förekom långt fram på 1800-talet.

Ingen byaman hade skyldighet att hålla gästgiveri eller ge skjutsning.

Gemensamma kyrkobåtar har funnits /4 par åror/.

Numera finns ingen kvar.

Byastämman utsåg särskilda brandvakter /protokoll/.

Nu har man organiserad brandspruta.

Gärdsgården mellan två grannar delades så, att vardera fick halva rågången. Gränsen mellan dem markerades

Maj. Småland
M. Songe
I. Lönantes
Mjölby - 1935 -

4592
6 *Byg. under F. de Gomard
Bör. en Fjällkarta
Född. 1879.*

genom en uppsatt gärdsgårdshörna. Var och en skulle ha ett visst antal sträckfamnar beroende på gården storlek.

Den som fick sjöhägn eller höll grind fick åtta famnar mindre gärdsgård /protokoll/. Gärdsgårdarna skulle vara 2 1/2 aln höga. De kontrollerades före släppetid.

Några särskilda räknekavlar har icke funnits.

Till byn inflyttande hämtades av byamänner i den by, till vilken de skulle flytta. Han skulle icke skjutsas bort från sina gamla grannar.

Ingen lekstuga har funnits i Ormeshaga by. Vid särskilda tillfällen har man dansat i logarna.

Påsk- och valborgsmässoeldar har icke funnits. Först på senare tid har man börjat elda på valborgsmässoafton.

Någon särskild hjälporganisation fanns inte. Om en fattig fick ved skulle han ställa till med ett s.k. "körrkalas". Detta hände också vid bygge.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

P. (u. L.)

Brytkalas voro gängse. Några särskilda kalas vid slättern funnos inte. Inga säkskilda bylag existerade ~~inte~~ heller. Vid begravning och bröllop bjöds hela byn. Detta är ännu i dag sed. Hela byn följer den döde till kyrkan.

Barusängskvinnan skulle av sina grannar få kaffe med goda våfflor. Detta har Nilsson själv varit med om.

Sagesmännen hade ej hört talas om några festligheter vid "Thomasmässan".

Ingen uppdelning i åldersklasser kände sagesmannen till.

Lövträdstragning vid bröllop har förkommit i trakten. Ett dyligt fall inträffade för inte så länge sedan. De som drogg lövträdet till gården skulle trakteras. Om detta skedde högg de ved av lövträdet, om icke ställde de till spektakel på ett eller annat sätt.

Omkring 1800 ville herrgården Hovmantorp gå in med rågångarna på Ormeshaga ägor. Då hotades baronen på herrgården av ormeshagabönderna med skräknivar. I den efterföljande processen vann bönderna. I protokollet över

4592

8

lantmäteriförrätningen, vilken finnes kvar i åldermanskistan, har "högvälborne" såsom titel konsekvent överstruckits.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

4592

9

Rotar inom Hovmantorps socken:

Fattigrotar: Ormeshaga;

Linnehult, Skälholmsryd och Klintalycke;

Ugnanäs, Tången, Yeströmma;

Lessebo;

Hovmantorp;

Tollstorp;

Fagereke;

Hässle;

Lövås;

Hästebäck;

Lindeskruv;

Fetebo;

Skol- och husförhörsrotar:

Ormeshaga, Linnehult, Skälholmsryd, Klintalycke, Ugnanäs, Tongen och Yeströmma;

Lessebo;

Hovmantorp, Tollstorp;

Fagereke, Hässle, Lövås, Hästebäck, Lindeskruv och Fetebo;

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
9

Snöplogsrotar: Ormeshaga;
Linnéhult, Skälholmsryd och Klintalycke;
Ugnanäs, Tongen och Yeströmma;
Lessebo;
Hovmantorp;
Tollstorp;
Fagereke;
Hässle;
Lövås;
Hästebäck;
Lindeskruv;
Fetebo.

Kalas i samband med husförhör voro allmänna i slutet av 1800-talet. Prosten häll husförhäret. Klockaren var också närvarande. Först förhrdes alla. De fingo gå fram 3 á 4 i sänder och läsa.

Manjes /Magnus/ och Märta skulle läsa. "Vet Manjes", frågade prosten, "vad samvete är"? - "Fråge inte Manjes då för han vet inte vad samvete ä mer än ta mej mitt i asen", inskjöt Manjes bättre hölft.

Husfärhöret varade nästan en hel dag. Efter färhöret blev det kalas.

Prästen bodde eller levde på sitt boställe och fick således ingen tionde. Klockaren däremot skulle ha kofoder säd, ost. Kyrkovärdarna skulle ordna därmed.

Prästen fick hålla sig själv med skjuts.

Äldermannen stod i spetsen för fattigroten. Prästen för skolrotarna. Plogfogden för snöskottningsroten.

Äldermannen var plogfogde.

Av skolor fanns en i Ormeshaga, en i Lessebo och en i Hovmantorp. Innan skolhus byggdes hade bönderna i tur och ordning skyldighet att hålla lokal till skolan. Denna skyldighet berörde endast dem som hade barn. Även de torpare eller arrendatorer, som endast hade en liten stuga fick lyda denna föreskrift.

Särskild gravgrävare fanns. Han kallade dödgrävare. Mörk hette den dödgrävare. Han hade för sed att ligga i kyrkan om nätterna. Dödgrävaren skötte också ringningen.

Kyrkostraff utmättes för stöld, fylla och förargelseväckande beteende, särskilt inom kyrkans område. Straffet var stock. /Stocken finns inte bevarad/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

Hovmantorp, Sm.

4592

12

F. Andersson
1935.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
12

På sockenstämma dryftades mest kyrkans ängelägenheter.
Vid eventuell reparation å kyrka eller fattighärbrygge
räknades dagsverke efterrfyrk.

Hovmantorpspojkarna brukade kalla Furubypojkarna för
fereknejgar.

Angående häradet hänvisade han till häradsdomare hult-
berg i Tollstorp. Hultbergs släkt är en mycket gammal
nämnedamnssläkt.

4592

13

32

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

B U D K A V E L.

L. 30 cm. Br. 5,5 cm. Material: Fur eller gran.

Foto: Gerward

Skriv endast på denna sida!

B U D K A V E L T E X T å omstående:

Ormeshaga hemmansägare och arrendatorer kallas
härmed till sammanträde i Ormeshaga Hult /datum/ för
att välja ny ålderman och dela fiskearrende och övriga
ärenden som tillhöra sammanträdet.

Ormeshaga /datum/

Namn /Johan Karlsson/

Ålderman.

4592

15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

48

Ä L D E R M A N S K I S T A Ormeshaga by.

15

L. 1,10 m Br. 0,32 m H. 0,22 m. Lockets överskjutande
list åt gavelsidorna 1,8 cm.

Sinkad, dessutom skodd.

Foto: Folke Andersson

Skriv endast på denna sida!

4592

16

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

42

*Handling ur Ormeshaga byalags
åldermaneskista.*

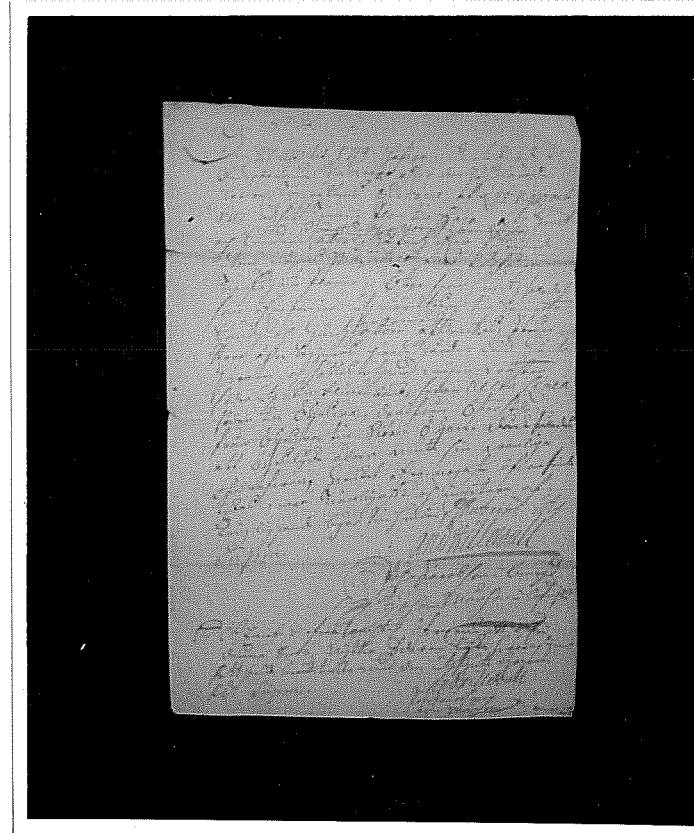

Foto. M.R. Gennar

Skriv endast på denna sida!

4592/7

53

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

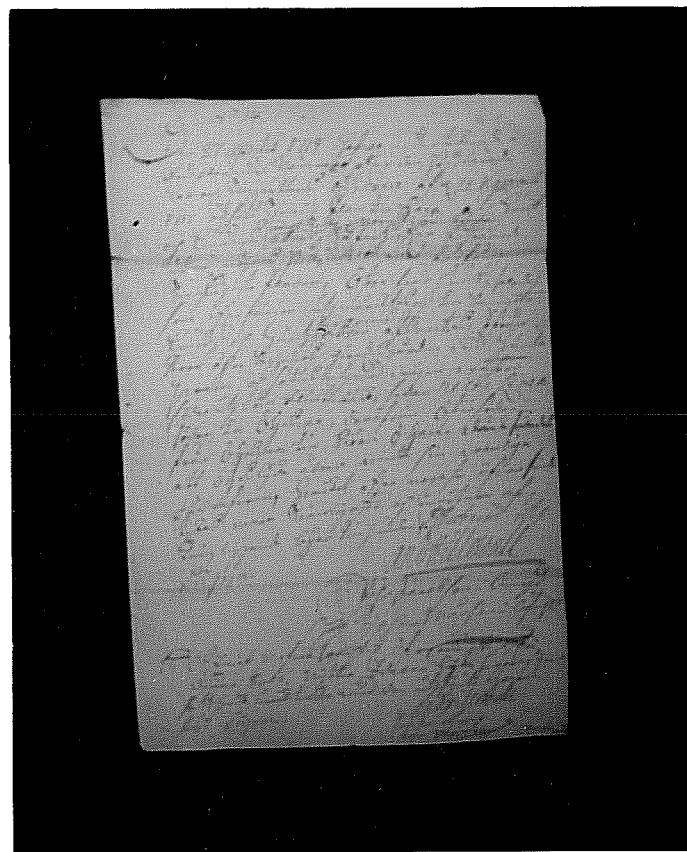
Sagemannen

Kyrkovärden Karl Nilsson.

Skriv endast på denna sida!

FOLKLIVSARKIVET
LUND

M 4592